

هُوَ الْعَلِيمُ

شرح حدیث

# عَنْوَانِ بَصِيرَةٍ

مجلس بیست و پنجم

سید محمد حسن حسینی طہرانے



أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ  
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ  
أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ  
وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا وَحَبِيبِ قُلُوبِنَا وَطَيِّبِ نَفُوسِنَا  
أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ  
وَاللَعْنَةُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ

فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ! لَيْسَ الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ، إِنَّمَا هُوَ نَوْرٌ يَقَعُ فِي قَلْبٍ مَنْ يُرِيدُ اللَّهُ تَبَارَكَ  
وَتَعَالَى أَنْ يَهْدِيَهُ.

امام صادق عليه السلام به عنوان بصری می فرمایند: ای بنده خدا! علم به واسطه تعلّم نیست. بلکه علم نوری است که واقع می شود در قلب کسی که خدا بخواهد او را هدایت کند. این علم عبارت است از این نور. نکته ای که در اینجا به نظر می رسد این است که در این عبارت امام صادق می فرمایند: کسی را که خدا بخواهد هدایت کند، در قلب او، این نور را قرار می دهد. اما کسی را که راهی برای هدایت ندارد، این نور در قلب او نیست. معنای این، این است دیگر. عکس نقیض این قضیه اینطور می شود: هر کسی که خدا بخواهد هدایتش کند

این نور را در قلبش قرار می‌دهد و هر کسی را که خدا نخواهد هدایتش کند و راهی به هدایت ندارد، پس معلوم می‌شود این نور در قلبش نیست. این یک مطلب. مطلب دیگر که از اینجا استفاده می‌شود این است که: آن نوری که خدا در قلب این شخص قرار می‌دهد برای هدایت، آیا ممکن است آن نور به غیر از هدایت رهنمایی و راهبری کند؟ این دیگر امکان ندارد. یعنی اگر خداوند در قلب شخصی نور هدایت قرار داد، این علم قرار داد، دیگر این نور نمی‌شود شخص را به غیر از هدایت و به ضلال و گمراهی راهنمایی کند. معنای روایت این است دیگر. کلام حضرت این را می‌خواهد بفرماید: کسی را که خدا بخواهد هدایت کند، این نور را در قلبش قرار می‌دهد. حالا اگر در قلب کسی این نور بود، آیا ممکن است دستورات او به غیر از هدایت متوجه باشد؟ دیگر نمی‌شود، امکان ندارد. پس اگر ما دیدیم که یکنفر آمد به غیر از هدایت و به طرق دیگری که قطعاً برای ما مشخص است که راه، غیر از راه هدایت است، راهنمایی می‌کند، از این جا ما می‌فهمیم پس این در قلبش این نور نباید باشد. چون تعارض پیدا می‌شود. نوری را که خدا در قلب این قرار داده، این نور چپکی دارد می‌رود؛ این که نمی‌شود، به این طرف دارد می‌رود. از این طرف در قلبش نور است، بعد دستوراتی که دارد می‌دهد، دستورات خلاف است. دستوراتی که قطعاً انسان می‌داند خلاف است؛ نه اینکه جای شک و شبهه‌ای دارد. امام صادق می‌فرماید دیگر، ما حرف خودمان را که نمی‌زنیم. طبق این بیان و طبق این عبارت، اگر شما در جایی دیدید که دارد حرکت و سمت‌گیری به غیر از آن طریقی است که وجدان شما آن طریقی را نمی‌پسندد، فطرت شما آن طریقی را نمی‌پسندد، عقل و منطق شما این طریقی را نمی‌پسندد، احکام مسلمة اسلام این طریقی را نمی‌پسندد، آن فرامین شریعت این طریقی را نمی‌پسندد، اگر ما دیدیم به این سمت دارد

می‌رود، بدانیم این اوامر از این نور سرچشمه نگرفته، نمی‌شود این طور باشد. حالا این یک مقدمه‌ای بود که ما گفتیم. حالا باید برویم یک راهی را دور بزنیم، برگردیم به این مطلبی که الآن گفتیم برسیم. ببینیم می‌توانیم امروز از عهده بر بیاییم یا نه؟ یا مثل بقیه وعده‌هایی که می‌دهیم، خلاصه همینطور هی به تأخیر می‌افتد. دیگر با خدا، ما شروع می‌کنیم، دیگر حالا ببینیم چه می‌شود.

علمی که برای انسان حاصل می‌شود، این علوم را به دو دسته تقسیم می‌کنند؛ یکی علم حصولی و دیگری علم حضوری. علم حصولی، علم حصولی - اگر یک قدری مشکل هست، حالا یک مقداری تحمل کنیم انشالله مسأله خیال می‌کنم که کم کم روشن بشود - علم حصولی آن علمی است که تصور او و صورت علمی آن پدیده و حادثه، فقط در ذهن می‌آید، همین، فرض کنید که یک تصادفی در خیابان شده، یک شخصی می‌آید الآن به شما خبر می‌دهد: آقا! الآن در خیابان یک تصادفی شد و دو تا ماشین به همدیگر زدند و این خسارت هم آمد. یک صورتی فوراً در ذهن شما می‌آید. همین که الآن من این حرف را به شما زدم، همین الآن، یک صورت تصادف در ذهن شما نیامد؟ در ذهن همه شما آمد ولی نوع ماشین در ذهنتان نیامد؛ درست است؟ آیا این ماشینی که الآن تصادف کرده، پیکان است؟ این ماشین فرض کنید که من باب مثال ماشین شورلت است؟ نوع ماشین در هر صورت... ولی یک صورت مبهمی از تصادف در ذهن شما، در ذهن همه‌مان آمد. یعنی به محض اینکه من این حرف را زدم، بخواهید، نخواهید، این صورت در ذهن شما آمده. به این می‌گویند علم حصولی. پس علم حصولی عبارت است از صور ذهنیه‌ای که این صور ذهنیه از خارج برای انسان حاصل می‌شود و این اصلاً گاهی اوقات ممکن است با واقع منطبق نباشد، شخص دروغ آمده به شما گفته، خلاف آمده نقل کرده، چرا می‌گویند:

انسان هر چه را که می‌شنود نباید ترتیب اثر بدهد؟ چرا؟ به جهت این است که ممکن است شخص مغرض باشد، غرض داشته باشد، یا اشتباه فهمیده باشد. یک مطلبی را می‌آید اشتبهاً گزارش می‌دهد و شما بر اساس آن گزارش ترتیب اثر می‌دهید. این ممکن است به جاهای نامطلوبی برسد. لذا می‌گویند: قبول نکردن یک خبر از علائم عقل است. دیدید بعضی‌ها فوراً یک مسأله‌ای را قبول می‌کنند. اگر یک بچه حتی بیاید یک قضیه‌ای را نقل بکند، فوراً قبول می‌کنند. اینها اصلاً عقل ندارند. کسی که یک خبری را دیر قبول می‌کند، این علامت عقل است.

در یکی از کلمات معصومین است، ظاهراً امیرالمؤمنین علیه‌السلام در آن حکم‌شان که در آخر نهج البلاغه است، یکی از عبارات این است که از علائم قوت عقل این است که شخص یک خبری را زود قبول نمی‌کند. می‌گویند: فلان شخص فوت کرده، قبول نکند. فلان قضیه انجام شده، قبول نکند. بسته به آن موقعیت آن گزارش و آن نقل، افراد، شما می‌توانید افراد را محک بزنید. یک قضیه‌ای را نقل بکنید، می‌بینید بعضی‌ها زود قبول کردند و ترتیب اثر دادند، بعضی‌ها همینطوری نگاه کردند و به عنوان احتمال مطلب را در خودشان جای دادند. اینها از آنها عقلشان بیشتر است، این افراد. این همه تأکید هست بر اینکه نسبت به مسائل، انسان باید تحقیق کند، تفحص کند. برای چیست؟ برای این است که خودمان داریم می‌بینیم دیگر، خودمان داریم احساس می‌کنیم، خودمان داریم متوجه می‌شویم دیگر. حالا این مطلب مربوط به تخیلات و مربوط به اوهام و مربوط به مسائل غیرواقعی است حالا چه برسد به اینکه اگر یک قضیه واقعی باشد و باز علم، علم حصولی است و یعنی اگر شما حتی یقین به یک مطلبی پیدا کردید، باز از خارج این صورت برای شما آمده. از خارج آمده. یعنی یکنفر می‌آید برای شما یک قضیه و پدیده‌ای را نقل می‌کند، نفر دوم می‌آید، سوم

می‌آید، چهارم، تا اینکه برای شما از تواتر این نقلها، یقین حاصل می‌شود که این قضیه انجام شده. این را می‌گویند تواتر. و ما در مبانی اعتقادی خودمان - نه مربوط به احکام ظاهری هست، مانند: طهارات و نجاسات و مسائل ظاهری - در مبانی اعتقادی مانند فرض کنید که مبانی جبر و مشیت و اختیار و توحید و معاد و کیفیت حشر و نشر و مسائل مربوط به صفات و اسماء الهی و قضا و قدر و اینها، ما در این مبانی، قطعاً نیاز داریم یا به دلالت صریح آیات قرآن کریم و یا به روایت متواتری که هیچ‌گونه شک و شبهه‌ای برای ما در نقل از قول معصوم باقی نگذارد. ولی در مسائل طهارات و نجاسات، نه، در آنجا نیاز نداریم. فرض کنید که یک حکم ظاهری است، حالا فرض کنید که من باب مثال آیا اگر یک جایی فرض کنید که نجس بشود با یک مرتبه آب طاهر می‌شود یا با دو مرتبه، سه مرتبه؟ حالا یک روایت، یکی هم بود، ما در مبنا آنقدر نسبت به این قضیه سختگیری نداریم. البته این به این معنا نیستش که هر روایتی را که انسان ببیند ترتیب اثر بدهد. نه، بعد از فرض صحت سند، خیلی تفحص نمی‌کنیم، حالا فرض بکنید که حالا شما با یک دفعه این را طاهر کردی یا به دو دفعه طاهر کردی. به جای دین خیلی بر نمی‌خورد، خیلی مشکلی پیدا نمی‌شود.

اما حالا سؤال ما این است: اگر در یک جا شما یک روایت داشتی یا یک نقلی داشتی راجع به یک مسأله‌ای که مربوط به یک قضایای مهم و قضایای حیاتی، مثل قصاص، مثل قتل، مثل فرض بکنید که گرفتن اموال، مثل مسائل حقوقی، به این کیفیت بشود، آیا شما هم با همین یک خبر و یک روایت عمل می‌کنید؟ یعنی یک روایتی فرض بکنید که دارد اگر فرض کنید که فلان قضیه انجام شد، شخص، فلان کار را کرد، باید او را به قتل برسانید. خب هیچوقت عمل نمی‌کنید. اگر شخص آمد این گناه را مرتکب شد، باید به قتل برسانید. یک

روایتی فرض کنید که هست، در تمام کتب اخبار یک روایت است؛ اگر که فرض کنید که کسی که روزه ماه رمضان را خورد باید این را در ملاً عام اعدام کرد. خب هیچوقت یک همچنین کاری را نمی‌کنید. در مسائل کیفری و حقوقی و امثال ذلک عمل به خبر واحد نمی‌شود کرد. باید مطلب یقینی بشود برای انسان. چرا؟ چون مسأله مهم است. کی ما می‌توانیم فرض بکنید که به یک شخصی که آمده از امام علیه‌السلام یک قضیه‌ای را نقل کرده، بعد متوجه می‌شود حالا اشتباه فهمیده، نصفش را فهمیده، نصفش را متوجه نشده، ما بیاییم یک حرکت عظیمی که اختلال کلی در جامعه پدید می‌آورد، ما بر این مترتب کنیم؟ صحیح نیست. چرا قضیه اینطور است؟ برای چه؟ چرا؟ چون علم ما حصولی است. تمام اینها نکته‌اش به این برمی‌گردد. خودمان چیزی نمی‌دانیم، کسی می‌آید برای ما نقل می‌کند، کتابی را باز می‌کنیم و متوجه می‌شویم، خبری از جایی به گوش ما می‌رسد و ما به یک قضیه اطلاع پیدا می‌کنیم. این می‌شود علم حصولی. علم حصولی مقدار و ارزش و اعتبارش، روشن شد. چه مقدار ارزش دارد؟ چه مقدار ارزش دارد؟ حالا شما نگاه کنید ببینید، تمام دنیا دارند روی علم حصولی دارند برنامه‌هایشان را همه را انجام می‌دهند؛ تمام دنیا. تمام حرکتها، تمام قضاوتها، تمام بیا و بروها، تمام حکم و فتواها، همه اینها چیست؟ بر اساس علم حصولی. یعنی شخص بدون اینکه خودش در یک جریانی قرار بگیرد، آن برای او بازگو می‌شود و بعد ترتیب اثر می‌دهد. این مسائلی که من دارم خدمتتان عرض می‌کنم، این مسائل از مبنای مهم سلوک است. حالا قضایا، قضایای فنی است، ولی مسأله مهم یک سالک را چه تشکیل می‌دهد؟ این که به هر که، هر چه می‌گوید گوش بدهد؟ هر خبری که به گوشش می‌رسد عمل کند؟ هر زیدی آمد یک قضیه‌ای نقل کرد به آن عمل کند؟ هر که آمد گفت: من این خواب را دیدم. بگوید:



درست است؟ و اساس زندگیش را بر این اساس بگذارد؟ نه جانم! این حرفها نیست. سلوک خیلی بالاتر از این حرفهاست. خیلی مهمتر از این حرفهاست. این کارها، کارهای بچه‌گانه است. این کارها، کارهای ابلهانه و کودکانه است. علم حصولی چه علمی است؟ علمی است که از خارج از محیط نفس، یک مسأله‌ای برای انسان روشن می‌شود. حالا این صحیح است یا صحیح نیست، یک مسأله دیگر است. یک صورتی در ذهن می‌آید. حالا این، یا به واسطه خواب برای انسان پیدا می‌شود یا به واسطه مکاشفه برای انسان پیدا می‌شود یا به واسطه نقل یک خبری از یک شخصی برای انسان پیدا می‌شود، حالا آن شخص عادل است، فاسق است، مغرض است، غیر مغرض است، اینها دیگر مراتب مختلف وسائط برای حصول یک همچنین علم حصولی است. این علم‌هایی که برای ما پیدا می‌شود، این است. این را می‌گوئیم علم حصولی.

این علم حصولی به دو قسم تقسیم می‌شود: یا انسان خودش بدون اینکه در آن پدیده و در آن حادثه قرار گرفته، به واسطه نقل یک مسأله‌ای برای او این قضیه حادث می‌شود، نقلش. - که خب این که عرض کردم - یا اینکه نه خودش در آن قضیه واقع می‌شود. مثل این است که الآن ما در این اتاق هستیم. ما الآن یک عدّه معدودی هستیم و در این اتاق نشستیم. من چشم باز می‌کنم می‌بینم در کنار خودم صدیق مکرم جناب آقای افصحی، جناب آقای حاج آقا جلال، جناب آقای حائری، جناب آقای... همینطور آقایان - حالا یکی یکی اسم نمی‌بریم - همینطور حضور دارند، داریم می‌بینیم تا اینکه به جناب آقا سعید، آقا سعید خیمه کبود، قضیه چه می‌شود؟ ختم می‌شود. این از کجا پیدا شد؟ به واسطه دیدن، به واسطه حضور؛ ما در اینجا حضور داریم، می‌بینیم، یکی یکی می‌بینیم، ولی باز این چه علم است؟ علم حصولی است. یعنی اگر من چشمم را باز نمی‌کردم و توجه

به دوستانی که در اینجا دارم، نمی‌انداختم متوجه نمی‌شدم. ولی این علم حصولی قوت و قدرتش بیش از آن علم حصولی اول است. خودمان هستیم، خودمان در اینجا حضور داریم. حالا از نقطه نظر فلسفی که چگونه علم حصولی به علم حضوری برمی‌گردد، این یک مطلب دیگری است که در اینجا دیگر خیال می‌کنم دیگر اطاله مطلب باشد، این یک قضیه فنی است و این در جای خودش باید مطرح بشود، فعلاً در آن سطح متوسط قضیه ما مطلب را عرض می‌کنیم. این علم حصولی قدرت و استقامتش بیشتر از آن علم اول. ولی باز در اینجا ممکن است خطا پیدا بشود. ممکن است من چشمم درد گرفته باشد؟ درست ندیدم. ممکن است در تطبیق اشتباه کردم. ممکن است دو نفر شبیه هم هستند و من نمی‌توانستم تشخیص بدهم. چشمم ضعیف است، عینکم را برداشتم نگاه کردم و آنطوری که باید و شاید توجه نکردم. باز در این چیست؟ احتمال خطا و اشتباه که وجود دارد، با اینکه شخص حاضر است، در خود صحنه و در خود مکان حضور دارد، باز در عین حال احتمال اشتباه چیست؟ هست. باز هم به این، علم نمی‌گویند، مدرکات می‌گویند. اگر هم یک وقتی علم می‌گویند از باب تشبیه است این علم، علم چیست؟ این علم، باز علم حصولی است.

قسم سوّم علم، عبارت است از علم حضوری. در علم حضوری است که اشتباه دیگر وجود ندارد. امکان ندارد اشتباه باشد. آیا شما الآن در این اطاق هستید یا نیستید؟ همه می‌گوییم هستیم. آقا! به چه دلیل، به چه دلیل شما می‌گوئید من در این اطاق هستم؟ می‌گوییم: خب، خودمان داریم می‌فهمیم این را دیگر؛ خودمان داریم وجودمان را حس می‌کنیم. آیا در اینکه ما داریم وجود خودمان را حس می‌کنیم، آیا باز در اینجا دیگر شک است؟ دیگر شک نیست. من الآن خودم را دارم حس می‌کنم. کسی به من گفته: آقا! شما در این اطاقید. تا

من حرف او را قبول کنم؟ اگر هزار نفر بیایند، الآن یک به یک بیایند شهادت بدهند، بگویند: جناب آقای کذا! شما در این اطاق نیستید، هزار نفر بیایند بگویند، تأثیری در ما ندارد. اگر یک میلیون نفر بیایند بگویند: آقا! شما در این اطاق نیستید، خیال می‌کنید در این اطاقید، حالا مگر اینکه یک شخصی دارای خب یک اختلالاتی باشد دیگر و الا خب... می‌گویند خودش قبول کرد. ملا رفت مکتب، خلاصه اینها دیدند که نه این ملا ماشاءالله سرحال است و هر روز می‌آید، یک کاری بکنیم که از زیرش فرار کنیم؛ این هر روز می‌آید درس و کتک و از این حرفها می‌دهد. آمدند یکی یکی به او گفتند: آقا! مریض شدی، تب کردی، رنگت قرمز شده، زرد شده، چی چی شده. یک ده پانزده نفر گفتند، این کم کم مریض شد. این را می‌گویند ناراحتی، بیماری هیستریک، یکی‌اش این است. یکی از چیزهایش که خود باوری است؛ آدم هی باور می‌کند. یک قضیه خارجی را هی باور می‌کند، باور می‌کند و این علم حصولی کم کم موجب یک دگرگونی و دگردیسی حضوری می‌شود. یعنی می‌آید، در وجودش یک واقعیت را هی پدید می‌آورد. یک شخصی بیاید به شما بگوید که: آقا! من در فلان مجلس بودیم، آقا! پشت سر شما حرف می‌زدند، نمی‌دانید فلان شخص چه گفت. یک چیزی به شما گفت که اگر بگویم اصلاً تحمل نمی‌توانید بکنید، آمده به شما یک همچین حرفی زده، - حالا به دروغ، اصلاً دروغ است، اصلاً اصل ندارد - یک مرتبه رنگ قرمز، عصبانیت عجیب، هنوز تمام نکرده، بلند می‌شود. آقا! بنشین! چرا رنگت قرمز شد؟ آقا پشت سر ما یک همچین حرفی را زدند، یک همچین مطلبی را مطرح کردند. همین که شخص بلند می‌شود می‌خواهند برود، می‌گوئیم: آقا! بنشین اصلاً اصلش دروغ است، یک همچین چیزی صحت ندارد. این چیست؟ این علم حصولی باعث به وجود آمدن یک پدیده‌ای شد در ذهن شما. اسم آن را

ما می‌گذاریم: علم حضوری. یعنی وجود یک پدیده، وجود یک واقعیت در نفس، این می‌شود علم حضوری.

علم حضوری عبارت است از اینکه انسان یک واقعیت و یک پدیده را در وجود خودش، نه در خارج، در وجود خودش یک واقعیت و یک پدیده را احساس کند. الآن که شما گرسنه نیستید؟ اگر هستید، بگوئید، من زودتر تمام کنم. انشاءالله گرسنه که نیستید. کم‌کم این صحبت‌های ما شما را می‌برد، می‌برد، می‌برد به طرف گرسنگی دیگر. تا به یک جایی که می‌گوئید: آقا! دیگر چه خبر است دیگر، آقا! دیگر روده بزرگ دارد کوچک را؛ کوچک، بزرگ را، اثنی عشر، دارد نمی‌دانم چه؟ اینها همه را. هی به اینطرف می‌روید. الآن این حالت گرسنگی در ما موجود نیست - حداقل در خودم دارم می‌گویم - نیست. لذا می‌بینید دارم خیلی قشنگ، راحت، صحبت می‌کنم و خلاصه شما را هم، گوشتان را گرفتیم به کار. ولی یک مقداری که می‌گذرد کم‌کم شما در وجودتان احساس گرسنگی می‌کنید، بدون اینکه کسی به شما بگوید، بدون اینکه کسی به شما اعلام کند، بدون اینکه زنگی را به صدا در بیاورند. به مجرد به صدا آمدن زنگ، همه احساس گرسنگی می‌کنند؛ نه، زنگ نمی‌خواهد. زنگ چیست؟ در دل شماست، در اعصاب شماست، در سیستم هاضمه شماست، در جهاز هاضمه شما زنگ وجود دارد. یکمرتبه احساس می‌کنید گرسنه هستید و احتیاج به چه؟ احتیاج به غذا دارید. این را کسی به شما گفته؟ کسی برای شما... این می‌شود چه؟ می‌شود علم حضوری. علم حضوری این است که آن پدیده و آن واقعیت، هر چه می‌خواهد باشد، آن واقعیت در نفس شما حاضر باشد. آن واقعیت در وجود شما حاضر باشد. این عبارت است از چیست؟ این عبارت از علم حضوری است.

این مسأله دیگر قابل تخطی نیست. وقتی که یک شخص گرسنه می‌شود، این گرسنگی دیگر قابل اشتباه نیست. من گرسنه شدم دیگر، دارم می‌بینم. حالا گرچه ممکن است خود گرسنگی کاذب باشد یا سیری، سیری کاذب باشد، ولی بالأخره وجدانش که دیگر کاذب نیست. من دارم وجدان می‌کنم، این را در خودم دارم وجدان می‌کنم. حالا آیا ممکن است که علم حصولی با علم حضوری منطبق شود؟ بله، ممکن است.

شما می‌روید پیش یک طبیب که شما را معاینه کند. ایشان به شما هشدار می‌دهد: چنانچه این کارها را بخواهید انجام بدهید این مراعاتها را نکنید، هفته دیگر به این ناراحتی مبتلا می‌شوید. اگر گرسنگی بکشید، اگر در غیر از موقع مناسب غذا بخورید، اگر غذاهای نامناسب را بخورید، شما هفته دیگر به این کیفیت، دارای ناراحتی معده می‌شوید، ناراحتی اثنی‌عشر می‌شوید. این را، این طبیب به ما می‌گوید. یا اصلاً اگر هم نه، می‌گوید: شما با این وضع هفته دیگر قطعاً به یک ناراحتی جهاز هاضمه مبتلا می‌شوید و ما هم علم داریم بر این که طبیب صادق است و حاذق است و اشتباه نمی‌کند؛ یعنی با فرض این موضوع. پس الآن ما علم داریم بر اینکه هفته دیگر به این قضیه ما مبتلا می‌شویم، به این ناراحتی مبتلا می‌شویم. ولی هنوز مبتلا نیستیم. این قضیه روزها می‌گذرد؛ شنبه، یکشنبه، دوشنبه ...، همینطور می‌گذرد ما در انتظار این خبر طبیب به سر می‌بریم. روز جمعه که می‌شود یک مرتبه احساس ناراحتی در معده ما پیدا می‌شود. آن علم حصولی، با این علم حضوری اتحاد برقرار می‌کنند. آنچه را که قبلاً به ما گفته بودند که می‌رسیم، با آنچه را که خودمان به او رسیدیم، وحدت برقرار می‌کند، یکی می‌شود. اینجا است که اتحاد علم حصولی و علم حضوری است. این علم حصولی، اینجا به درد می‌خورد. علم حصولی که با علم حضوری یکی

شود آن علم حصولی مفید است. ولی اگر نه، یکی نشد، اختلاف پیش آید، یا انسان را در بین دو راهی قرار داد، این دیگر در این صورت نمی‌تواند مفید باشد. امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید که: علم عبارت است از نوری که خداوند در قلب قرار می‌دهد. حالا من سؤال می‌کنم: آیا افرادی که از خارج بیایند به انسان بگویند: فرض کنید که قضیه این است؛ آیا اینها نور است؟ یک شخصی بیاید یک مطلبی را به انسان بگوید: آقا! در آنجا فلان قضیه اتفاق افتاد، یکی دیگر بیاید خلافتش را نقل بکند، شخص ثالث بیاید، تأیید اوّل را بکند، شخص رابع بیاید، تأیید دوم را بکند. آیا اینها نور است؟ نور چیست؟ نور عبارت است از یک حقیقت و یک پدیده‌ای که آن حقیقت و آن پدیده موجب راهنمایی انسان است به واقع؛ آن را می‌گویند نور. چرا این چراغ نور است؟ چرا خورشید نور است؟ به خاطر اینکه خورشید موجب می‌شود که ما به واقع برسیم، به حقایق مخفی بر عین و بر چشم ما اطلاع پیدا بکنیم. اگر خورشید نباشد، همه عالم مُظلم است دیگر، تاریک است دیگر، کسی، کسی را نمی‌تواند تشخیص بدهد. اگر چراغ نباشد، شما نمی‌دانید در این اتاق چیست. دوست را از دشمن تشخیص نمی‌دهید. باید چراغ باشد تا ببینید این دوست است و این دشمن است. این خطر دارد و این ندارد. این می‌شود نور. پس در نور یک جنبه واقع در اینجا قرار دارد، یک جنبه نفس‌الأمری در اینجا قرار دارد. به عبارت دیگر: این نوری که خداوند در قلب قرار داده است و آن نور برای هدایت است و امکان ندارد آن نور موجب اشتباه بشود، آیا این نور از طریق علم حصولی است و از قُماش علم حصولی است و از نسخ علم حصولی است یا حتماً باید از نسخ علم حضوری باشد؟ علم حصولی ممکن است خلاف باشد.

یک سؤالی من الآن از شما می‌کنم: چند سال است که الآن می‌گویند: آپولو رفته، موشک رفته، به کره ماه و آنجا رفتند و دیدند و تحقیق کردند و آمدند؟ چند سال است؟ من از زمان طفولیتیم یادم است توی روزنامه‌ها و جراید و رپورتاژها و امثال ذالک، این قضیه را نقل می‌کنند. حالا من از شما یک سؤال می‌کنم: آیا واقعا آپولو به کره ماه رفته است؟ شاید نرفته باشد، همه اینها کلک باشد. کلام یکی از شما می‌تواند با دلیل عقلی و علمی بیاید اینجا - همین الآن، من اینجا نشسته‌ام - ثابت کند: قطعاً آپولو رفته کره ماه. بیاید ثابت کند، بیاید بگوید، بیاید! سی و چند سال است که می‌گویند: آپولو...، لعل اینکه یک موشک هوا کرده باشند و یک عکسهایی انداخته باشند، آورده باشند، گفتند که: این کره ماه است. شما را بردند آنجا؟ شما خودتان رفتید؟ من یک نمونه‌ای دارم می‌گویم که کسی نتواند دیگر راجع به آن حرف بزند. یعنی یقینی‌ترین یقینات را من دارم الآن از شما می‌گیرم. آنچه که دیگر درش هیچ شکی ندارید دیگر. هیچ شبهه‌ای شما در آن ندارید. بیاید ثابت کنید برای من که: آقا! این آپولوئی که رفته کره ماه، نمی‌دانم افرادی که رفتند - نمی‌دانم آمسترانگ بودند؟ کی بودند؟ آن افرادی که، سرنشینان و اینها - اینها واقعاً رفتند و یقیناً آمدند بیان کردند، مانند روز قیامت و مانند این خورشید، مانند این چراغی که الآن شما دارید می‌بینید، مثل این چراغ شما و ما یقین داریم این قضیه در خارج انجام شده. نه، هیچ دلیلی نداریم. هزار تا کلک می‌توانند روی ما سوار کنند و بعد هم بگویند: این قضیه در خارج هست. من الآن خودم دارم از شما سؤال می‌کنم، یکی بیاید به من ثابت کند؛ یکی بیاید. این فیلمهایی که دارند می‌سازند و توی تلویزیون و این برنامه‌ها و کلک‌ها و با زوم‌ها و بزرگ کردن‌ها و کوچک کردن‌ها و این فیلمهای علمی، تخیلی، اینها، که همه اینها اصلاً کشک است و همه، حقه بازیهای این کمپانی‌ها و

چیزهای فیلم‌سازی و این حرفها است. اینها چطوری است؟ مگر این نیست؟ شما نگاه می‌کنید: آقا! یک آسمان خراش صد و ده طبقه یکمرتبه با یک زلزله برگشت. کدام آسمان خراش؟ کدام شهر؟ کدام شهر و آسمان خراش آمد برگشت، اینها هم منتظرند همان موقع عکسش را بردارند؟ این کلک است، حقه‌بازی است دیگر. شما نگاه می‌کنید، می‌بینید که: فلان شخص از آن بالا، از کوه خودش را پرت کرد پایین. کدام دیوانه‌ای می‌آید تو فیلم خودش را از کوه پرت کند پایین و بعد هم جنازه‌اش تکه تکه بشود؟ اینها همه‌اش کلک است. یک دنیا را با کلک دارند می‌گردانند. حالا فهمیدید؟ با حقه‌بازی، با کلک دارند می‌گردانند. من نمی‌گویم این قضیه وقوع خارجی ندارد. نه، اتفاقاً آدم عاقل آن کسی است که هر قضیه را در بوتۀ احتمال خودش قرار بدهد. ولی من دارم این را می‌گویم: یقینی‌ترین یقیناتی که الان برای ما در این عصر و در این قرن هست، من چطور راحت از دست شما گرفتم. هیچ دلیلی نداریم آپولو کرۀ ماه رفته است، بیاید ثابت کنید. نه، آقا جان! این حرفها نیست. ولی همه‌مان هم یقین داریم. چرا؟ چون هی به گوش ما خورده، هی تصویر دیدیم، هی عکس دیدیم، هی رپورتاژ دیدیم، هی خبر دیدیم؛ هی آمدند نقل کردند، با این مصاحبه کردند، با آن مصاحبه کردند، هی آمدند، هی زیاد، زیاد، زیاد، تا اینکه ما به عنوان یک اصل مسلم و غیر قابل تغییر، آمدیم این پدیده را پذیرفتیم. این چیست؟ این علم حصولی است؛ فایده ندارد. یک مرتبه متوجه می‌شوید: نه، آقا جان! سرتان را کلاه گذاشتند. این حرفها چیست؟ آپولوی چی؟ موشک چی؟ کرۀ ماه چی؟ کلاه گذاشتند سرمان. آنها هم که باید بگذارند، بلدند چطوری کلاه می‌گذارند.

راه خدا راهی است که کلاه سر آدم نمی‌رود. علم حضوری علمی است که دیگر کسی نمی‌تواند سر آدم کلاه بگذارد. نمی‌تواند کلاه بگذارد. حالا می‌آیم



عرض می‌کنم. - دعا کنید وقت، کِش پیدا بکند، بتوانیم به آنچه که وعده دادیم برسیم - در علم حضوری کسی نمی‌تواند کلاه سرت بگذارد، چرا؟ چون نورٌ یَقَعُ فِی قَلْبٍ مِّنْ یَّشَاءَ. نوری را که خدا قرار می‌دهد در قلب کسی برای هدایت، می‌شود آن نور هم کلک باشد؟ آن نور اشتباه درآید؟ خدا یک نور اشتباه بگذارد، انسان را به سمت دیگر ببرد، به یک کیفیت دیگر ببرد؟! می‌شود؟ می‌شود نوری که خدا در قلب پیغمبر گذاشته برای هدایت ما، ما را به سمت جهنم سوق دهد؟ امکان ندارد. نوری که خدا در قلب امام مجتبی علیه‌السلام قرار داده برای صلح با معاویه، بعد بیایند بگویند: یا مُذِلُّ الْمُؤْمِنِینَ! «ای کسی که باعث بدبختی مؤمنین شدی!»... پس این نور نیست، این ظلمت است. این امام حسن، امام حسنی است که باعث ذلت شده، باعث بدبختی مؤمنین شده، این دیگر نمی‌تواند نور باشد. نوری که در سیدالشهداء هست و می‌گوید: من می‌خواهم با یزید مقابله کنم، مقاتله کنم. آیا می‌شود فرض کنید که ما تصور کنیم که نه، امام حسین علیه‌السلام صحیح نبود - بعضی‌ها می‌نویسند. از همین نویسندگان فارسی. حالا چه داعی داشتیم؟ -

یک شخصی یادم است، آن شخصی بود به نام عبدالله ریاضی، که یک وقتی رئیس مجلس شورا بود زمان شاه، زمان سابق، همان زمان طاغوت. ایشان گفته بود که: این حسین - به یک عبارت توهین آمیزی - این دور از عقل و منطق و سیاست است که یک شخصی بیاید با حاکم زمان خودش دربیفتد و هر کسی این کار را بکند سزایش همین است. عقل و منطق اجازه نمی‌دهد که انسان بیاید با یزید و با امیرالمؤمنین و با آن خلیفه آن زمان بیاید مقابله کند. این کار را کرد نتیجه کارش را هم دید. خیلی وقیحانه و خودش هم نتیجه حرفهایش را دید.

امام حسین علیه‌السلام در قلبش نور است و این نور او را به سمت مقابله با یزید و لشکریان یزید دارد می‌کشاند. ما هم اگر خودمان را در آن خیمه قرار دادیم، ما هم مشمول این نور خواهیم شد. اگر قرار ندادیم، آن نور تخطی نمی‌کند، آن کار خودش را می‌کند؛ ما اینجا بدبخت شدیم. ما خودمان را خارج قرار دادیم. او در قلبش نور است، در آن حرفی نیست. پس بنابراین آن نوری که منظور امام صادق علیه‌السلام به عنوان بصری است که می‌فرماید: *لَيْسَ الْعِلْمُ بِالْعِلْمِ*، نمی‌تواند علم حصولی باشد، چون قابل اشتباه است، قابل خطا است. شما بالاتر از امام صادق کسی را سراغ دارید؟ - همان امام صادقی که داریم بیانات عالیة‌المضامین ایشان را با آن عقل ناقص و جاهل خودمان داریم تفسیر می‌کنیم - الآن یک راوی می‌آید از همین امام صادق برای ما یک خبر نقل می‌کند. از کجا ما می‌دانیم راست گفته؟ شاید اشتباه کرده، شاید در کلماتی که از امام صادق شنیده، پس و پیش کرده، یک «واو» پس و پیش بشود، مطلب عوض می‌شود. از امام صادق که ما بالاتر سراغ نداریم کسی. از ابی‌بصیر هم که شخص بهتری سراغ نداریم. ولی شما می‌توانید قسم بخورید: این مطلبی را که الآن ابی‌بصیر آمده از امام صادق برای شما نقل کرده، این مسأله صد در صد دُرُست و طبق همانی است که حضرت فرمودند؟ ما این ادعا را نمی‌توانیم بکنیم. کی ما می‌توانیم متوجه بشویم که یقیناً این کلام، کلام امام صادق است؟ کی می‌توانیم؟ - دیگر خودتان باید بتوانید با مطالب... کی می‌توانیم این حرف را بزنیم؟ وقتی که آن عبارتی را که از دهان مبارک امام صادق علیه‌السلام دارد در می‌آید، بتواند از دهان ما در بیاید. این می‌شود آن نور. آن حقیقتی که از دهان امام صادق علیه‌السلام دارد به عنوان بصری، دارد مطرح می‌شود، آن حقیقت را هم ما هم بتوانیم بگوئیم. اینجا دیگر اشتباه وجود ندارد. این می‌شود علم حضوری. پس علم حضوری، ما

یک چیزی آقا از ولایت شنیدیم، یک چیزی از مراتب شنیدیم، اصلاً نمی‌دانیم چه هست. همینطوری راه افتادیم و یا علی!؛ این ولی است، آن وکیل است، آن امام است، آن پیغمبر است.

آقا جان! ولی می‌دانید به که می‌گویند؟ ولی به کسی می‌گویند که اگر حرفی را بزند، امام زمان علیه‌السلام بیاید، امام او را تخطئه نمی‌تواند بکند. به این می‌گوئیم ولی، کیست؟ کجاست؟ اگر خود امام زمان بلند شود بیاید، امام زمان نمی‌تواند این را تخطئه کند. بگوید: آقا! اشتباه کرده؛ در این تکه‌اش اشتباه کرده، دو سوّم را درست گفته، یک سوّم را غلط گفته، مزج بین غیره و... این را ما اسمش را چه می‌گذاریم؟ اسمش را ولی می‌گذاریم. پس که باید ولی بشود، کسی که علمش حضوری بشود. آن می‌شود ولی؛ آن می‌شود.

از کجا ما می‌توانیم بدست بیاوریم که آن پدیده‌ای را که ما احساس کردیم، آن پدیده صحیح است یا خطا برمی‌دارد؟ چه معیاری ما داریم؟ چه معیار داریم؟ دو معیار؛ یا اینکه یک شخصی که قطع داریم: امکان ندارد، امکان ندارد در کلمات او اشتباهی رخ بدهد که فقط امام معصوم علیه‌السلام است. امکان ندارد او بیاید و مطلب ما را تأیید کند، بگوید: بله، مطلب شما در این محدوده درست است. گرچه ما علم حصولی داریم، ولی این علم حصولی باید با علم حضوری امضاء و مَهر بشود. - دَقّت کنید! - اگر ما حتّی علم حصولی داریم باید صحت و استقامت آن علم، با امضاء و مَهر علم حضوری باشد. این یکی. دوّم اینکه: آن علم حصولی ما، مبدّل بشود به علم حضوری. این طریق چه؟ طریق دوّم که این نیاز به امام هم ندارد. یعنی خود این علم حصولی بیاید، بیاید به یک جا، برگردد به علم حضوری. علم حضوری را چه تعریف کردیم؟ خود واقعه و خود حادثه را انسان در نفس ببیند.

ببینید دارد کار به کجا می‌رسد. داریم به یک نقطه‌ای می‌رسیم که علم حضوری عبارت است از اینکه پدیده‌ها و حوادث خارجی را انسان در وجود خودش ببیند. یعنی چه؟ یعنی اگر یک زلزله در یک جا می‌افتد، انسان نه اینکه احاطه پیدا می‌کند بر آن زلزله و آن زلزله را می‌بیند، خود این زلزله را در نفس خودش مشاهده می‌کند؛ انگار نفس او زلزله است؛ انگار خود نفس او، آن واقعه خارجی است؛ نه اینکه مشاهده می‌کند: بله، یک همچنین زلزله‌ای اتفاق افتاد. ممکن است اشتباه کرده؛ غذا زیاد خورده، مکاشفاتش خلاف است؛ خوابی که دیده عوضی در می‌آید؛ غذا زیاد می‌خورد، آش رشته می‌خورد؛ معلوم نیست که چیست؟ بیش از هزار، ما، پارامترهای متفاوت برای صحت و سقم خوابها و مکاشفاتمان داریم. کدامشان را خبر داریم؟ چرا می‌گویند: عمل نکنید؟ چرا می‌گویند: ترتیب اثر ندهید؟ چرا؟ آقا! این یک قضیه‌ای را می‌بیند طرف دیگر می‌آید خلافش را می‌بیند. حالا کدامش درست است؟ هر دو تایتان که دیدید. ما به کدامش حالا عمل کنیم؟ شما می‌آئید می‌بینید: آقا! بنده مکاشفه می‌کنم این آب است؛ یک کسی می‌آید می‌گوید: آقا بنده مکاشفه کردم این دوغ است. یک کسی می‌آید مکاشفه می‌کند این دوغ است؛ - اگر بنده دل درد داشته باشم، بخورم، دل دردم بدتر می‌شود - آن یکی می‌آید مکاشفه می‌کند، فرض کنید که، این چای و نبات است، آخر بخورم فرض کنید که دل دردم خوب می‌شود، اگر من باب مثال سردیم کرده باشد. حالا بنده بخورم یا نخورم؟ چکار کنم؟ هر دویس که نمی‌شود درست باشد. ما می‌بینیم در خارج همینطور است. اینجا چه باید کرد؟ اینجا جایی است که باید انسان احتیاط بکند، ترتیب اثر نباید بدهد، باید به آنچه که یقین است در حدّ وسع خودش باید عمل بکند. اینجا است این بلبشوها درست می‌شود، این بیا، بروها درست می‌شود، این تو سر هم زدن‌ها درست می‌شود، این

او را رد می‌کند، این او را امضاء می‌کند. اینها همه‌اش مال چیست؟ همه‌اش کشک است آقا! اینها همه. از اصل سند ندارد؛ از اصل حساب ندارد. وقتی علم ما علم راست و صحیح خواهد شد که آن واقعه خارجی در نفس ما تحقق پیدا کرده باشد. آنجا می‌شود علم دیگر، علم حضوری. آن دیگر قابل خطا نیست.

حالا فهمیدید معنای آیه شریفه ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ «خدا نور آسمان و زمین است» یعنی چه نور آسمان و زمین است؟ یعنی خدا به آسمان و زمین نور می‌دهد؟! خدا خورشید را خلق کرده تا به این زمین و این گراتی که در دور و برش هستند نور بدهد؟ خدا کهکشانش را درست کرده تا هر کدام آنها یک خورشیدی باشند برای میلیاردها میلیارد ستاره و ثوابت دیگر؟ این معنای آسمان و زمین است؟ نه، چرا خدا، اینطور...؟ مگر خدا نمی‌توانست جور دیگری بیان کند؟ خدا می‌توانست بگوید: اللَّهُ مُنَوَّرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ «خدا به آسمان‌ها و زمین نور می‌رساند.» الله نور، خود خدا و ذات پروردگار است که نور آسمان و زمین است. یعنی چه؟ یعنی آن حادثه و آن پدیده‌ای که حقیقت آسمان و زمین را تشکیل می‌دهد، ذات پروردگار است در مظاهر مختلف. آن حقایقی که در عالم مُلک و در عالم مَلکوت به تمام عوالم و مراتبش وجود دارد، آن حقیقتش، نفس ذات پروردگار است. ما کثرت می‌بینیم، ما ستاره می‌بینیم، ما ماه می‌بینیم، ما زید و حسن و بکر و خالد می‌بینیم، ولی حقیقت زید و بکر و خالد و زمین و زمان و سیارگان و ثوابت و مجرد و غیر مجرد و ماده...، آن حقیقتش چیست؟ آن حقیقتش ذات پروردگار است که در مظاهر مختلف آمده خودنمایی کرده؛ به جلوه‌گری پرداخته؛ آمده خودش را چیه؟ نشان داده. در این گل، به صورت

زیبای قرمز، در این گل، به صورت زیبای سبز، در آن گل، به صورت زیبا، در این زمین، در آن آسمان در آن ملائکه، در آن مجردات. تمام اینها چیست؟ **﴿نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾**. یعنی اگر آن نور را از سَمَوَات و اَرْض شما بگیرید، عدم بر عالم حاکم خواهد شد؛ نیستی مطلق بر عالم حاکم خواهد شد؛ تمام حبابها از بین خواهد رفت. آن نور همان چیزی است که در صورتهای مختلف، از او تعبیر به اسامی مختلف ما می‌آوریم؛ دشت و دمن و کوه و صحرا و درخت و... آن **﴿نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾** است. آن **﴿نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾** آیا در ذات الهی، به علم حصولی است یا به علم حضوری؟ به علم حضوری است. پس علم حضوری پروردگار نسبت به جمیع خلایق، عبارت است از وجود خود اشیاء در ذات پروردگار. این عبارتی را که امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: **الْعِلْمُ نُورٌ يَقَعُ فِي قَلْبِ مَنْ يَشَاءُ**، با توجه به همان حقیقت نور که عبارت است از علم حضوری، یعنی آن حقیقت وجود انسان با آن واقعه خارجی که مظهر برای ظهور پروردگار هست در عالم خارج، اتحاد برقرار کند؛ یکی بشود.

حالا فهمیدیم کلام أميرالمؤمنين عليه السلام را که می‌فرماید:

**أَتَزَعَمُ أَنَّكَ جَرِمٌ صَغِيرٌ وَ فِيكَ أَنْطَوَى الْعَالَمِ الْأَكْبَرِ**  
 «تو خیال می‌کنی فقط یک بدن و گوشت و استخوانی، در حالتی که عالمی در وجود توست، تو خبر نداری.» تو باید بروی با آن عالم در وجود خودت، وحدت برقرار کنی، آشتی کنی، مصاحب بشوی، آن عالم در وجود خودت را باید ببینی. یک سری ممکن است یک شخصی معلوماتی داشته باشد در ذهن خودش، غفلت کند، می‌آیند می‌نشانند: آقا! شما متوجه باش! شما یک همچنین درسهایی خواندی! یک همچنین استعدادهایی داری، می‌توانی به اینجا برسی،

قدرت داری، به کار ببند، همّت داشته باشد، تا به آنچه که در درون توست، برسی. یکی گوش می‌دهد، می‌رود تجربه می‌کند، یاد می‌گیرد، تمرین می‌کند، هی ممارست می‌کند، هی یک به یک آنچه را که در درون اوست، برای او ظهور پیدا می‌کند. یکی، نه، اعتنا نمی‌کند، آنچه را که در درون اوست، مانند یک پرده‌ای رویش می‌افتد و این نمی‌تواند به او برسد.

أَتَزَعَمُ أَنَّكَ جَرِمٌ صَغِيرٌ وَ فِيكَ انْطَوَى الْعَالَمُ الْأَكْبَرُ  
یعنی: «تو خیال می‌کنی یک جرم صغیری هستی، خیال می‌کنی فقط در این محدوده مغز و عصب و اعصاب و استخوان و جهاز هاضمه و گردش خون و همین، فقط همین، نه جانم! این نیست. دنیایی در وجود توست که از او خبر نداری.»

مرحوم آقای حدّاد وقتی که آن نوه‌شان از دنیا می‌رود، مرحوم آقا در کتاب، نمی‌دانم کجای این روح مجرد، چه فرمودند؟ می‌گویند: من خیال کردم این بچه است ولی یکمرتبه دیدم روح او آمد، آمد، بزرگ شد، عظیم شد، عظیم شد و آمد گسترش پیدا کرد، رفت، رفت شرق و غرب عالم را آمد روح او گرفت، یعنی چه؟ یعنی با تمام حوادث و پدیده‌هایی که در عالم هست اتحاد پیدا کرد و همه را در وجود خودش آمد هضم کرد. این معنای «و فِيكَ انْطَوَى الْعَالَمُ الْأَكْبَرُ» است. آن نور اسپهبدیه‌ای که مرحوم آقا در رساله لب‌اللباب نوشتند که آن حقیقت نور می‌آید و تمام عالم را می‌گیرد، همین است؛ این علم حضوری است که این علم حضوری عبارت است از احاطه و سیطره و جودی، نه فقط یک اطلاع، اطلاع تصویری و صوری، این احاطه و جودی است بر همه. الآن من در اینجا نشستم، جناب آقای شببانی هم اینجا هستند. آنچه که من از ایشان اطلاع دارم همین است که الآن دارم می‌بینم. این اطلاع من را هم یک دوربین

عکسبرداری هم می‌تواند انجام بدهد. یعنی همین را که من الآن دارم می‌بینم چیست؟ همین را یک دوربین می‌آید در صفحه کاغذ؛ چشمها و گوش و بینی و دهان و مو و ابرو و تمام خصوصیات. اما دوربین عکسبرداری می‌تواند برود از این تخیلات ایشان و صور ذهنیه ایشان، از او هم یک عکس بردارد؟ از او که دیگر نمی‌تواند. خیلی کار توانستند بکنند، یک امواجی می‌فرستند و می‌آید و یک کیفیتی، یک خصوصیتی را می‌آید حالا... . اما کجا؟ آیا دوربینی می‌تواند بیاید از غرائز ایشان هم عکس بردارد و نشان بدهد: آقا! این تفکر ایشان است؟ تفکر که روی کاغذ نمی‌آید. حالات و خصوصیات نفسانی که روی کاغذ نمی‌آید. اما اگر من بخواهم علم حضوری پیدا کنم به ایشان، این است که من بیایم، بیایم، بروم داخل بدن بشوم، از این بدن بگذرم، بروم در نفس ایشان، در صورت ایشان، در مثال ایشان، و در سر ایشان و در باطن ایشان، بشوم: آقای محمد حسن شیبانی؛ این می‌شود علم حضوری. پس اولیاء و بزرگان که علم حضوری دارند، آن علم حضوری آنها عبارت است از وجود خود آنها در ضمن وجودهای خارجی؛ می‌شود او. وقتی که شد او، این دیگر قابل تخطی نیست. چطور این خطا برمی‌دارد؟ چطور این اشتباه برمی‌دارد؟

حالا صحبت در این است - این، فقط من این را به عنوان مقدمه فقط عرض کردم که برای اینکه به این نکته تربیتی و سلوکی برسیم - امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: علم عبارت است از نوری که در قلب کسی خدا قرار می‌دهد. نور را گفتیم عبارت است از علم حضوری. پس بنابراین اگر شخصی بخواهد در راه راست باشد و راه حقیقت را بییماید، آیا با علم حصولی انسان می‌تواند راه حقیقت را برود؟ یا نه، باید علم، علم حضوری باشد؟ آیا اگر فلان شخص، فلان عالم، فلان روحانی، فلان غیر روحانی، گفت: آقا! راه سعادت شما



این است، آیا با گفتن او، راه هدایت برای انسان روشن و واضح می‌شود یا نه؟ نه، شاید نباشد، شاید اشتباه کند. اگر فلان شخص بگوید: اگر شما بخواهید به بهشت بروید، امروز باید اینکار را انجام بدهی، فردا باید آن کار را انجام بدهی، این عمل را از شما سر بزنند؛ آیا با گفتن او برای انسان الزامی می‌آید برای انجام دادن یا نه؟ نه، چرا؟ چون علمش حصولی است، حضوری که نیست؛ شاید اشتباه کرده، عوضی فهمیده، در ترتیب مقدمات اشتباه کرده، عوضی به او گزارش دادند، آنهم عوضی به مردم می‌گوید، اشتباه به او گزارش دادند، آنطوری که باید و شاید مسائل مطرح نشده، لذا عکس‌العمل او یک عکس‌العمل غیرصحیحی ممکن است باشد. این نورٌ یقعُ فی قلب من یشاء نیست. کدام شخص امر او برای انسان الزام‌آور است؟ آن شخصی که امر او، امر علم حضوری باشد، نه علم حصولی؛ مثل امام علیه‌السلام.

امام علیه‌السلام چرا جاودانه است؟ چرا همیشگی است؟ چون علمش حضوری است، علم حضوری که از بین نمی‌رود. دارد واقعیت را می‌بیند، نه اینکه می‌بیند، واقعیت در وجود اوست. وقتی که یک واقعیتی را امام علیه‌السلام احساس می‌کند با وجودش، همینطوری که وجود خودش را دارد احساس می‌کند، این دیگر احتمال خطا ندارد. این برای انسان الزام می‌آورد. اینجا است که ما به این نکته می‌رسیم: در انطباق بین تکوین و تشریح، در انطباق بین مسائل منطقی و واقعی باید یک معامله صحیح و منطقی و ریاضی وجود داشته باشد، بر اساس آن پارادوکس ریاضی و منطقی است که ما می‌توانیم چکار بکنیم؟ ترتیب اثر بدهیم. یعنی امام علیه‌السلام، چرا حرف امام علیه‌السلام برای ما لازم است؟ چون خدا گفته؟ نه، ما اصلاً به خدا کاری نداریم، علم امام حضوری است. اگر خدا هم نمی‌گفت، اگر خدا نمی‌آمد فرض کنید که کلام پیغمبر را تأیید کند،

نکند، شما برو ببین، احساس کن، علم او حضوری است. خب حالا خدا هم گفته به جای خود، دیگر خب بهتر، تأیید کرده. «شَهَدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلٰئِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ»<sup>۱</sup> خود خدا هم آمده شهادت داده. «إِذَا جَاءَكَ الْمُتَنَفِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُتَنَفِقِينَ لَكٰذِبُونَ»<sup>۲</sup> «خدا می آید شهادت به رسالت می دهد، خدا می آید نفاق منافقین را برملا می کند» امام علیه السلام به این جهت است که کلام او برای ما کلام منطقی است؛ چون با اصول ریاضی این کلام امام علیه السلام تطبیق می کند، چون علمش علم حضوری است.

فلهذا ما می بینیم امام صادق علیه السلام در آن رساله بسیار عجیب که منصوب به فضیل بن عیاض هست که از امام صادق علیه السلام نقل می کند. حضرت می فرمایند: لَا يَجُوزُ الْفُتْيَا لِمَنْ لَا يَسْتَفْتِي مِنَ اللَّهِ بِصَفَاءِ سِرِّهِ وَبِرَهَانٍ مِنْ رَبِّهِ «جایز نیست فتوی دادن، جایز نیست به اجتماع حکمی را الزام کردن - کلام امام صادق است من نمی گویم - جایز نیست فتوی دادن مگر برای کسی که بدون واسطه از همان حقیقت نوریه ای که يَقَعُ فِي قَلْبٍ مِنْ يَشَاءُ هَسْتِ وَخُودِ او به علم حضوری، تمام حقیقت شرع و احکام را با وجود خود لمس می کند و با صفاء سرّ و دلیل غیر قابل تغییر و تبدیل از پروردگار می گیرد، به غیر از او شخصی بیاید متصدی مقام فتوی بشود» بیاید خودش را در معرض قرار بدهد؛ بیاید مردم را دعوت کند به عمل به فتوای او و عمل به رساله های عملیه او؛ جایز نیست؛

۱- سورة آل عمران (۳)، صدر آیه ۱۸

۲- سورة المنافقون (۶۳)، آیه ۱

امام علیه‌السلام می‌فرماید نمی‌شود. فتوی چیست؟ فتوی چیزی است که ممکن است باعث کشتن بی‌گناه بشود؛ باعث از بین رفتن عرض و ناموس بشود؛ باعث از بین رفتن شخصیت و حیثیت افراد بشود؛ باعث از بین رفتن اموال بشود. این فتوی است، نه اینکه حتماً مسائل طهارت و نجاست و اینها، این نیست. منظور امام علیه‌السلام این است که انسان خودش را در معرض دخل و تصرف شئون مردم قرار بدهد. این است قضیه. مجتهد و فقیهی که حوادث برای او به علم حضوری روشن شده باشد - نه به علم حصولی؛ حسنعلی آمد این حرف را زد، حسینقلی آمد این را گفت، زید آمد این را گفت، پس بنابراین ما فتوی به اینطور می‌دهیم. اینکه... - کی؟ آن شخصی که با من از مسجد قائم حرکت کند بیاید به طرف منزل - قبل از اینکه انقلاب به پیروزی برسد - به روزنامه فروشی وقتی که می‌رسد، رو می‌کند به من، می‌گوید: آقای سید محسن این عکس کیست؟ می‌گویم: آقا این عکس ابوالحسن بنی صدر است. یک نگاهی بهش می‌اندازد و می‌گوید: عن قریب است که از این مرد بر سر ایران آنچه بیاید که دیگر قابل جبران نباشد. این می‌تواند فتوی بدهد. درست است؟ این علمش می‌شود چه؟ علم حضوری. علم حضوری، دارد می‌بیند. خودش، واقعه در وجودش چیست؟ لمس است، خطا نمی‌کند. این شخص اگر بگوید: بایست! انسان باید چکار کند؟ بایستد؛ اگر بگوید: برو! انسان باید برود؛ اگر بگوید: بنشین! باید بنشیند؛ اگر بگوید: حرکت کن! باید حرکت کند. این شخص. دیدید دیگر، همه‌تان دیدید.

البتّه خب مطالب هنوز باقی مانده، امیدواریم که...، من هم یک قدری قبلاً خسته هم شده بودم. خیال می‌کنم به علم حضوری گرسنگی همه رسیدند دیگر، دیگر موقع ختم مجلس است و امیدواریم انشاءالله خداوند ما را موفق کند به این مطالب و مضامینی که از امام صادق - جداً من بعضی وقتها می‌گویم که اگر ما

این حرفها را نداشتیم چه خاکی بر سرمان می کردیم؟ واقعاً کلمات امام صادق علیه السلام، این بیخود نیست که ایشان می فرمودند: من هفته ای دو بار، در نجف و بعد، این روایت را همه اش در جیمم گذاشته بودم و مطالعه می کردم - آخر این، ببینید آخر این حضرت چه می گوید و ما آقا چقدر از قضیه پرتیم، امام صادق چه دینی را دارد برای ما تعریف می کند و ما دنبال چه مسائلی هستیم. آن چه دارد می گوید ما کجائیم، ما کجائیم.

امیدواریم خداوند ما را مشمول شفاعت و مشمول دستگیری امام صادق علیه السلام قرار بدهد و ما را از شیعیان خالص و مطیع امیرالمؤمنین علیه السلام و ائمه قرار بدهد. ما را از شیعیان و ذابین از حریم مقدس حضرت بقیه الله ارواحنا فداء قرار بدهد. در دنیا از زیارت و در آخرت از شفاعتشان ما را بی نصیب مگرداند.

اللهم صلّ علی محمد و آل محمد